

часові акценти визначаються, з одного боку, виявленою залежністю між характеристиками інтелектуального капіталу і результатами роботи підприємства і, з іншого боку, можливостями корегування відповідних компонентів інтелектуальних ресурсів.

Викладений методичний підхід та інструментарій аналізу та діагностики інтелектуального капіталу дає змогу з достатньою повнотою досліджувати комплекс факторів, що впливають на розвиток та використання інтелектуального капіталу, осмислено та цілеспрямовано організувати та виконати необхідний моніторинг, системно аналізувати економічну ситуацію, що динамічно змінюється, здійснювати техніко-економічне обґрунтування управлінських рішень, що приймаються.

Перспективи подальших досліджень

Розвідка подальших досліджень полягає у моделюванні системи моніторингу інтелектуального капіталу підприємства, що охоплює завдання оцінки інформаційного середовища системи моніторингу інтелектуального капіталу, модель технології побудови цих систем, розроблення методів оброблення та зберігання в них інформації, моделювання функціонування розподілених систем моніторингу інтелектуального капіталу корпорацій.

1. *Энциклопедические словари* // www.encycl.yandex.ru. 2. Люти А. *Определение показателей для оценки хозяйственных процессов* / А.Люти, А.Кран, К.Петер. // *Проблемы теории и практики управления*. – 1998. – № 5. – С. 101–106. 3. Sveiby K.E. *Measuring Intangibles and Intellectual capital – An Emerging First Standard* / Internet version, Aug 5, 1998. 4. *Skandia Navigator* // <http://www.skandia.com>. 5. Kaplan R., Norton D. *The Balanced Score Card*. – Boston: HBS Press, 1996. – 324 p.. 6. *Indicator Handbook. Statistical Indicators Benchmarking the Information Society* / <http://www.sibis-eu.org>. 7. *Measuring digital opportunity*. ITU, 2005. / <http://www.itu.int>. 8. *Global Information Technology Report 2004*. / <http://www.weforum.org>. 9. *Towards a European Research Area. Science, Technology and Innovation Key Figures 2003–2004* / <http://www.europa.eu.int>

УДК 658.713.001.76:656.2

О.М. Журавльова

Українська державна академія залізничного транспорту,
м. Харків

ЛІЗИНГ ЯК ФОРМА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ

© Журавльова О.М., 2007

Виділено основні види інноваційної діяльності та джерела її фінансування. Охарактеризовано поняття інноваційного лізингу. Обґрунтовано застосування лізингової діяльності для стимулювання інноваційних процесів на залізничному транспорті. Розглянуто критерії оцінки вигідності лізингових операцій як для лізингоодержувача, так і для лізингодавця. Виділено переваги лізингу порівняно з традиційними формами фінансування та кредитування. Відзначено зміни, що відбулися у законодавчому полі стосовно лізингової діяльності в Україні.

The basic types of innovative activity and its sourcings are selected in the article. The concepts of the innovative leasing are presented. Application of leasing activity is grounded for stimulation of innovative processes on a railway transport. The criteria of estimation of leasing operations' advantage are considered both all participants of the leasing process. Advantages of leasing are selected by comparison to the traditional forms of financing and crediting. There are marked some changes which happened in the legislative field of Ukrainian leasing activity.

Постановка проблеми

Основою пришвидшеного економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності окремих підприємств, а саме підприємств залізничного транспорту, є інноваційні процеси. Впроваджуються нові технології, методи організації виробництва та збуту.

Однак інновації та інноваційна діяльність пов'язані зі значним ризиком, оскільки сенсом інновацій є зміни, які розглядають як джерело доходу. Відомо, що процеси й результати будь-яких змін містять певну кількість елементів невизначеності і спричиненого ними ризику. Основним завданням підприємства буде розроблення раціональної поведінки, суть якої полягає в тому, щоб не ігнорувати ризик, а належно враховувати для обґрунтування заходів, спрямованих на запобігання, зниження чи компенсацію.

На вітчизняному ринку останнім часом однією з форм стимулювання інноваційних процесів є лізинг, поширення якого цілком залежить від рівня ефективності лізингових операцій.

Розробляючи варіанти проектів придбання необхідного майна для здійснення інноваційної діяльності, треба враховувати і розраховувати ефективність лізингових операцій, на яку впливає велика кількість чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У наукових роботах з питань лізингу він розглядається як окрема форма кредиту, оренди або вид інвестиційної діяльності, тобто переважно вони висвітлюють питання оновлення основних виробничих фондів завдяки використанню лізингу.

Так, досліджень використання лізингу стосуються роботи таких науковців як В.А. Гайдук, О.О. Ляхова, С.В. Дідур, О.В. Манойленко. У цих роботах наведено пропозиції щодо вдосконалення лізингових операцій лізингоотримувачів та виробників, але не приділено достатньої уваги ролі лізингодавця в лізингових операціях.

Розглядом питань управління фінансовими коштами підприємства та ефективності оновлення основних виробничих фондів займалися О.А. Скорба, О.Г. Боброва.

Доцільності використання певних фінансових інструментів для відтворення основного капіталу стосуються роботи О.І. Скаско, О.І. Піскун, Г.П. Табачук. У роботах цих авторів була приділена увага питанням порівняння ефективності використання основних фінансових інструментів для підприємств різних галузей, але не приділено достатньої ролі лізингу як можливого інструменту.

У роботах науковців О.П. Овсак, С.Є. Ткаченко, Г.А. Отливанської визначено, що лізинг може бути одним з засобів оновлення основного капіталу.

Отже, всі розглянуті дослідження пропонують використовувати лізинг лише для залучення основних фондів на підприємство, термін виплати коштів за які ще не надійшов. Однак практично в жодній роботі не було розглянуто лізинг як форму фінансування інноваційних проектів, тобто для стимулювання інноваційних процесів, пов'язаних з науково-технічним прогресом.

Постановка цілей

Вивчення лізингу як однієї з форм фінансування інноваційних процесів передбачає вирішення таких основних завдань:

- визначення поняття інноваційного лізингу;
- виділення можливих джерел фінансування інноваційної діяльності;
- обґрунтування ефективності лізингової діяльності порівняно з іншими фінансовими джерелами;
- визначення критеріїв вигідності для лізингодавця та лізингоодержувача;
- оцінка чинної законодавчої бази в правовому полі лізингу.

Виклад основного матеріалу

Інноваційна діяльність являє собою взаємозалежну сукупність видів робіт зі створення й поширення інновацій. Основними видами інноваційної діяльності є:

- науково-дослідні дослідно-конструкторські роботи (НДДКР);
- технологічні роботи, підготовка виробництва та виконання промислових випробувань;
- придбання патентів, ліцензій і ноу-хау;
- інвестиційна діяльність, необхідна для реалізації інноваційних проектів;
- сертифікація та стандартизація інноваційних продуктів і виробів, необхідних для їхнього виготовлення;
- маркетинг і організація ринків збуту інноваційної продукції;
- підготовка та перепідготовка кадрів для інноваційної діяльності тощо.

Інноваційна діяльність, як правило, характеризується доволі високим ступенем невизначеності та ризику, тому важливими принципами системи фінансування інновацій є множинність джерел, гнучкість і адаптивність до швидкозмінного, турбулентного середовища інноваційних процесів.

Метою будь-яких інноваційних процесів є підвищення конкурентоспроможності підприємств за допомогою їхнього економічного розвитку. Однак інновації та інноваційна діяльність пов'язані, як вже відзначалось, зі значним ризиком, оскільки інновації – це зміни, а результати змін завжди мають певну частку невизначеності. Раціональною поведінкою підприємства буде не ігнорування ризику, а належне обґрунтування заходів, спрямованих на його запобігання, зниження чи компенсацію. Для підприємства це передусім стосується економічних ризиків. Одним з можливих ризиків є вибір джерела, за рахунок якого буде вестися інноваційна діяльність.

Основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є:

- бюджетні засоби;
- позабюджетні засоби, зокрема: власні засоби організацій, що здійснюють інноваційну діяльність, засоби інвесторів.

Суб'єкти інноваційної діяльності самостійно визначають джерела, структуру та способи залучення коштів. Розробляючи варіанти проектів придбання необхідного майна для інноваційної діяльності, підприємствам треба враховувати оптимальне співвідношення між майном, придбаним за рахунок різних фінансових джерел.

Інноваційну діяльність підприємство може вести як за рахунок фінансових коштів, залучених з боку, так і за рахунок власних коштів. Важливими внутрішніми джерелами фінансування інноваційної діяльності підприємств є:

- фонд амортизаційних відрахувань;
- фонд розвитку виробництва.

Фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів інвесторів, тобто другого різновиду позабюджетних коштів, може реалізовуватися у формі:

- кредитних інвестицій,
- інвестицій у цінні папери (акцій, облігацій, векселів), що емітуються суб'єктами інноваційної діяльності;
- прямих вкладень у грошовій формі, у вигляді цінних паперів, основних фондів, промислової та інтелектуальної власності та прав на них, здійснюваних на основі укладення партнерських угод про спільне ведення інноваційної діяльності;
- використання лізингу та інших способів залучення інвестицій [1].

За недостатнього розміру власного капіталу та здійснення технологічних інновацій, що вимагають придбання дорогого устаткування, транспортних засобів, енергетичних установок, комп'ютерної й телекомунікаційної техніки, часто вдаються до лізингу для залучення додаткових коштів. Враховуючи те, що саме на залізничному транспорті оновлення основних виробничих фондів за рахунок власних коштів практично неможливе внаслідок високої їхньої вартості, то саме застосування лізингу надасть змогу з меншими витратами здійснити ці операції.

Лізинг – вид інвестиційної діяльності з придбання майна та передавання його на підставі договору лізингу фізичним або юридичним особам за певну плату, на певний строк і на певних умовах, зазначених у договорі, із правом викупу майна лізингоотримувачем.

За економічним змістом лізинг являє собою прямі інвестиції, під час яких лізингоотримувач зобов'язаний відшкодувати лізингодавцю (інвесторові) інвестиційні витрати (пов'язані із придбанням і використанням предмета лізингу) і виплатити винагороду (грошову суму, передбачену договором лізингу понад відшкодування інвестиційних витрат).

Отже, істотною особливістю лізингу як економічної категорії є поділ функцій власності – відділення використання майна від володіння. Це почасти пояснює швидкий розвиток ринку лізингових послуг за кордоном, оскільки все більша кількість компаній в усьому світі вважає, що їхнє завдання полягає не в тому, щоб накопичувати основні фонди з метою щось виробляти, а виробляти. Тому вони усе більше схильні використати устаткування на підставі лізингу.

Авторами А.М. Турило та Т.А. Черемисовою вперше було введено в ужиток поняття “інноваційного лізингу”. Інноваційний лізинг – господарська операція, що передбачає надання лізингодавцем (інвестором) у виняткове користування лізингоодержувачу (підприємству-виконавцю) інноваційного проекту основних засобів, що є власністю лізингодавця або набуваються ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця основних засобів, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів та на термін реалізації інноваційного проекту, який не перевищує терміну повної амортизації таких основних засобів [2].

Як відомо, лізинг відкриває доступ до найпередовішої та найпрогресивнішої техніки й долає суперечності між потребами використання цієї техніки в умовах конкуренції та її швидким моральним старінням.

Сьогодні розвиток лізингового бізнесу на вітчизняному ринку лізингових послуг цілком залежить від рівня ефективності лізингових операцій.

Ефективність лізингових операцій визначається впливом великої кількості об'єктивних та суб'єктивних чинників, які взаємопов'язані та взаємозалежні і є базою для ефективного розвитку лізингових операцій як на рівні держави, так і на рівні головних суб'єктів лізингової діяльності – лізингодержувача та лізингодавця.

Тому перед тим, як визначитися з вибором схеми фінансування підприємства, виконаємо порівняльний економічний аналіз витрат. Під час застосування схем кредитування та фінансового лізингу треба враховувати:

- розмір відсоткової ставки за користування банківським кредитом та розмір ставки, передбаченої в лізинговій угоді;
- остаточні фінансові результати у разі застосування кредиту та лізингу;
- податкові та інші пільги, які можуть бути надані лізингодержувачу.

Багатогранність лізингу як економічної категорії, вплив великої кількості чинників на його ефективність, правова та економічна невизначеність, притаманна лізинговому процесу, в наш час ускладнює завдання визначення економічної вигідності цього виду фінансово-економічної діяльності. І якщо після закінчення лізингового договору можна з достатньою точністю визначити сумарний ефект та ефективність лізингової операції, то на початковій стадії, на етапі опрацювання альтернативних варіантів суб'єктами лізингу, попереднє визначення ефективності лізингу ускладнено.

На залізничному транспорті цей процес ускладнюється тим, що окремі групи основних виробничих фондів мають великий строк експлуатації, тому визначити ефективність лізингової угоди, особливо на початковій стадії, буде складно.

У зв'язку з тим, що інновації, які здійснюються на основі лізингу, набувають форми проекту інноваційного лізингу, то, як і будь-який проект, його треба розробляти. Особливо важливо правильно визначити його ефективність, яка полягає в зацікавленості всіх суб'єктів лізингової угоди.

Під час оцінки ефективності інноваційного лізингу порівняно з іншими джерелами фінансування треба враховувати критерії оцінки вигідності лізингових операцій як для лізингодержувача, так і для лізингодавця.

Для лізингодавця таким критерієм буде розрахунок фінансової вигідності від здавання майна у лізинг, тобто визначення відсотка, що сплачує лізингодержувач. Не менш важливим моментом для лізингодавця є ціна лізингової операції, яка повинна покривати усі витрати, зокрема на придбання лізингового майна і давати достатній прибуток, аби стимулювати лізингову діяльність.

Для лізингодержувача ефективність лізингу проявляється в різному співвідношенні економії на експлуатаційних витратах та додаткових одноразових витрат. Лізингодержувач, зіставивши лізинговий відсоток, який він повинен буде сплатити лізингодавцю за фінансування лізингової операції з банківською кредитною ставкою, може визначити, що для нього вигідніше: підписати лізинговий договір чи придбати необхідне майно у кредит. Ефективність лізингової операції для лізингодержувача можна визначити також, порівнюючи загальну суму, яка виплачується згідно з лізинговим договором, з ціною придбання майна за готівковий розрахунок чи в кредит. Треба враховувати податкові та інші пільги, надані лізингодержувачу.

Як показує практика, часто виявляється, що для користувача (лізингодержувача) ціна операцій за лізингом є вищою, ніж вартість їхнього придбання. Як зазначають французькі економісти, ціна лізингових операцій на 20–40 % вища, ніж придбання необхідної техніки за готівку [3]. Але це не повинно зупиняти виробничників-лізингоотримувачів, оскільки переваги, одержувані від своєчасної заміни морально застарілого устаткування, прибуток від обігу звільнених коштів компенсують їм нижчу норму прибутку порівняно з купівлею цих основних виробничих фондів, яка потребує багато грошей для одночасної плати.

Однак багато вітчизняних підприємств не могли зрозуміти переваг цього нетрадиційного для нас методу виробничого інвестування, якщо він у остаточному підсумку завжди коштував “дорожче” за звичайну купівлю–продаж. Додатковий прибуток, отриманий від обороту вивільненого з використання лізингової угоди капіталу підприємства-лізингоотримувача, зовсім не враховували.

Про переваги лізингу для лізингоотримувача порівняно з іншими джерелами фінансування та для лізингодавця порівняно з іншими напрямками вкладення капіталу маловідоме підприємствам. Як показали результати опитування, теоретично підприємствам відомі переваги лізингу. Однак практично використовують переваги лізингодавця або лізингоотримувача тільки 11 % підприємств, що були досліджені. Дані анкетування підтверджують потребу підприємств у використанні нового організаційно-економічного інструмента для підвищення ефективності господарювання.

Так, О.В. Старцев відзначає такі переваги лізингу порівняно з традиційними формами фінансування та кредитування:

- придбання засобів виробництва за рахунок кредиту веде до заборгованості клієнта, чого немає при користуванні лізингом;
- досягається економія власних коштів, зокрема чистого прибутку, за рахунок якого підприємства купують основні фонди;
- сплата платежів може здійснюватися як у грошовій формі за рахунок доходів від експлуатації об'єкта лізингу, так і за бартерною угодою, тобто продукцією, виробленою на орендованому майні, наданням зустрічних послуг або навіть необхідної партнеру інформації (технічних ідей, патентів тощо);
- лізинг дає змогу уникнути низки чинних законодавчих заборон, наприклад, заборони на здійснення банками торгових операцій;
- забезпечується можливість реалізувати незалучене вітчизняне устаткування за кордон, не порушуючи антидемпінгового законодавства;
- право власності на передане у лізинг майно залишається у кредитора, який фінансує проект, тому нема потреби укладати угоду про заставу майна;
- міжнародний валютний фонд не враховує суми лізингових операцій під час підрахування національної заборгованості [4].

Однак лізингова діяльність має і певні недоліки, тому підприємства повинні знати про існування певної межі, за якою використання залучених коштів стає неефективним. Визначення цієї межі надасть змогу встановити кількість техніки та устаткування, які можуть бути придбані за рахунок кредиту й лізингу на певному етапі.

Незважаючи на всі переваги, що були перелічені, лізинг, як відомо, в нашій країні ще не набув достатнього розвитку, і це насамперед викликано недосконалістю правової бази. Але останнім часом ситуація почала змінюватися на краще. Про це свідчить нещодавнє ухвалення Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про лізинг” з метою урахування досвіду укладення лізингових угод суб'єктами лізингових відносин в Україні, судової практики, а також для узгодження законопроекту з положеннями нового Цивільного кодексу України і Міжнародної конвенції з фінансового лізингу [5].

Ще одним позитивним моментом є ухвалення Закону України “Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг”, що надасть змогу уніфікувати лізингові відносини як в межах України, так і за її межами [6].

Висновки

Отже, застосування лізингу як форми фінансування інноваційних проектів на залізничному транспорті надасть змогу ефективніше оновити основні виробничі фонди. Завдяки застосуванню лізингу просте відтворення основних фондів перетвориться на розширене відтворення шляхом їхнього оновлення. Введення в експлуатацію нового устаткування та транспортних засобів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності залізниць як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Перспективи подальших досліджень

Враховуючи важливість окресленої в статті проблеми, подальші дослідження варто продовжувати в напрямку розроблення методики визначення ефективності лізингових операцій, пов'язаних із інноваційними процесами на залізничному транспорті. Крім того, потребують подальшого розвитку проблеми фінансового лізингу та інших нетрадиційних методів фінансування інновацій.

1. *www.spa.msu.ru*. 2. Турило А.М., Черемисова Т.А. Оцінка ефективності інноваційного лізингу // *Фінанси України*. – 2005. – № 1. – С. 44 – 48. 3. Черваньов Д.М., Нейкова Л.І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. – К.: Т-во “Знання”, КОО. – 1999. – С. 514. 4. Старцев О.В. Розвиток лізингових операцій в Україні // *Фінанси України*. – 1998. – №6. – С. 70 – 74. 5. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про лізинг” від 11 грудня 2003 року № 381-ХV” // *Офіційний вісник України*. – 2004. – №1. – С. 18. 6. Закон України “Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг” від 11 січня 2006 року № 3301 – IV // *Офіційний вісник України*. – 2006. – № 6. – С. 11–17.